

การศึกษารูปแบบการบริหารโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน

The Study of the Administrative Model of the One District One Scholarship Project

สมพงษ์ จิตระดับ, สุรศักดิ์ เก้าเอี้ยน, นวพร สุนันท์ลีกันนท์ และจุฑาภรณ์ มาสันเทียะ

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวโน้มของปัญหา อุปสรรคที่จะส่งผลกระทบต่อการดำเนินโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน รุ่นที่ 3 และรุ่นที่ 4 จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน และ 2) ศึกษาและพัฒนา รูปแบบการบริหารจัดการโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน ที่มีประสิทธิภาพ โดยศึกษาจากข้อมูล 2 ส่วน คือ 1) ข้อมูลจากเอกสาร และ 2) ข้อมูลจากตัวอย่างที่ผ่านการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ นักเรียนทุน ผู้ปกครองของผู้รับทุน กลุ่มผู้บริหารและเจ้าหน้าที่จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา (สพม.) ในจังหวัดต่าง ๆ กลุ่มเจ้าหน้าที่สำนักงานดูแลนักเรียนทุนรัฐบาล (สนร.) ในประเทศต่าง ๆ ศิษย์เก่า วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้หลักและเทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ การลดทอนข้อมูล การวิเคราะห์เนื้อหา และการสรุปข้อมูลด้วยวิธีอุปนัย

ผลการวิจัย พบว่า 1) ผลการศึกษาแนวโน้มของปัญหา อุปสรรคที่จะส่งผลกระทบต่อการดำเนินโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน คือ ระยะเวลาในการเตรียมความพร้อมน้อย ขาดการตรวจสอบเกณฑ์รายได้อย่างเข้มงวด มีปัญหาการรับรองวุฒิ และขาดการประสานงานการให้ข้อมูลสาขาวิชาที่ท้องถิ่นมีความต้องการ รวมทั้งมีปัญหาเรื่อง การเทียบคะแนน ส่งผลให้การตีความระดับผลการเรียนไม่สอดคล้องกับสภาพจริง 2) ผลการศึกษารูปแบบและพัฒนา รูปแบบการบริหารจัดการโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุนที่มีประสิทธิภาพ รูปแบบคณะกรรมการโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน มีการเปลี่ยนแปลงเชิงปรัชญา นโยบาย และวัตถุประสงค์ขึ้นอยู่กับนักการเมือง รัฐมนตรีที่เข้ามากำกับดูแลเป็นสำคัญ คณะกรรมการไม่สามารถให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็นแตกต่าง ควรปรับรูปแบบคณะกรรมการให้ยึดมติการตัดสินใจของคณะกรรมการร่วมกัน มีไฮยิดตัวบุคคล โครงการนี้ต้องเป็นภารกิจสำคัญ มีฐานะเป็นกรม นิติบุคคล ที่อิสระ คล่องตัว อยู่ภายใต้การบริหารงานของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คำสำคัญ: 1 อำเภอ 1 ทุน / รูปแบบการบริหารจัดการโครงการ / ทุนรัฐบาล

Abstract

This study aimed to 1) explore the tendency and prospective obstacles which will impact an administration of the third and fourth cohorts of the One District One Scholarship (ODOS) project from relevant stakeholders, and 2) study and develop an effective administration and management of the ODOS project. There are two sources of data; one is data searched from documents and another is from samples who participated in a group discussion and in-depth interview. Researchers collected data from scholars, parents, senior officials and officials from the Office of Secondary Educational Service Area and Office of Education Affairs in foreign countries, as well as former ODOS scholars. Qualitative data was analyzed using data reduction, content analysis, and inductive summary.

The research findings were as follows: 1) The tendency and prospective obstacles which will affect the administration of the ODOS project consist of insufficient preparation time, a lack of systematic verification of income criteria, educational degree certification, ineffective coordination on academic fields that locally require, and score comparison resulted in inconsistent evaluation of academic achievement. 2) The result of the study and development of an effective administration and management of the ODOS project indicate that the project's philosophy, policy and objectives were significantly changeable by the politicians. The project committee could not provide different information or opinions which called for an adjustment of the committee's administration from an individual-basis decision toward collective decision making. As an important project, it was suggested that ODOS should be recognized as a department or a juristic person under the administration of the Permanent Secretary of the Ministry of Education.

KEYWORDS: ONE DISTRICT ONE SCHOLARSHIP / ADMINISTRATIVE MODEL / GOVERNMENT SCHOLARSHIP

บทนำ

ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2546 เห็นชอบให้นำรายได้ส่วนเกินของกองทุนเงินรางวัลของสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลการออกสลากเลขท้าย 3 ตัวและ 2 ตัว จัดเป็นทุนการศึกษาให้แก่เด็กด้อยโอกาส เด็กยากจนกลุ่มต่าง ๆ เพื่อเพิ่มโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาได้สอบแข่งขันกันในแต่ละอำเภอเพื่อศึกษาต่อต่างประเทศ ในการนำวิทยากรองค์ความรู้ นวัตกรรมการศึกษา สาขาวิชาที่มีความจำเป็นมาพัฒนาประเทศและชุมชนของตนเองโดยมุ่งสู่กลุ่มประเทศที่ไม่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นหลัก ต่อมาการจัดสรรทุนใช้งบประมาณแผ่นดินแทนรายได้เลขท้าย 3 ตัว และ 2 ตัว (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2556) อีกทั้งนโยบาย 1 อำเภอ 1 ทุน ได้มีการเปิดรับสมัครทุนการศึกษา มีผู้เข้าศึกษาต่อนับตั้งแต่วันที่ 1- 4 จำนวนทั้งสิ้น 3,093 คน ใน 24 ประเทศรวมทั้งประเทศไทย และมีผู้สำเร็จการศึกษาแล้ว 1,587 คน (สมพงษ์ จิตระดับ และคณะ, 2558)

ผลจากการติดตามประเมินผลและศึกษาผลกระทบโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน รุ่นที่ 1 และรุ่นที่ 2 พบว่า จุดอ่อนของโครงการ คือ กระบวนการคัดเลือกนักเรียนทุนที่ยังไม่มีความชัดเจนและเข้มงวดเพียงพอ ไม่ว่าจะเป็นเกณฑ์รายได้ของบิดามารดา วิธีการสอบคัดเลือก แต่จุดเด่นของทุน 1 อำเภอ 1 ทุน คือ เป็นทุนที่ให้โดยไม่มีข้อผูกมัด หรือการขอใช้ทุนใด ๆ แต่เกณฑ์นี้ไม่มีข้อผูกมัดอาจทำให้นักเรียนที่ได้ทุนไม่ตั้งใจเรียนเท่าที่ควร และเป็นการสิ้นเปลืองทรัพยากรของประเทศโดยเปล่าประโยชน์ (สถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล, 2553) จากจุดอ่อนของโครงการข้างต้นจึงสะท้อนให้เห็นว่า การดำเนินโครงการยังไม่มีประสิทธิภาพและขาดความชัดเจนในการดำเนินงาน

ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินนโยบาย 1 อำเภอ 1 ทุนรุ่นต่อไป รวมทั้งการดำเนินการของโครงการนี้ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2547 จนถึงปัจจุบันมากกว่า 10 ปีขึ้นไป มีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงมากมายทั้งข้อดีข้อเสียในเชิงนโยบาย หลักเกณฑ์การคัดเลือก ประเทศที่ศึกษา และอื่น ๆ มีความชัดเจนมั่นคงในเชิงปรัชญา แนวคิด วัตถุประสงค์ จึงมีการศึกษาแนวโน้มของปัญหาอุปสรรคที่จะส่งผลกระทบต่อการดำเนินโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน รุ่นที่ 3 และรุ่นที่ 4 จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน ตลอดจนมีการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพเพื่อประโยชน์ต่อการบริหารจัดการโครงการในระยะยาวและสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายในอนาคต อีกทั้งเป็นสารสนเทศที่สำคัญสำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนในการเตรียมความพร้อมให้นักเรียนทุนไปศึกษาต่อต่างประเทศ และพัฒนานักเรียนทุนให้เกิดองค์ความรู้มุ่งประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติเป็นสำคัญต่อไป

วัตถุประสงค์วิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวโน้มของปัญหา อุปสรรคที่จะส่งผลกระทบต่อการดำเนินโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน รุ่นที่ 3 และรุ่นที่ 4 จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน
2. เพื่อศึกษาและพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน ที่มีประสิทธิภาพ เพื่อประโยชน์ต่อการบริหารจัดการโครงการในระยะยาวและสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายในอนาคต

ขอบเขตการดำเนินการ

การศึกษาข้อมูลเชิงลึกในประเทศ เลือกศึกษานักเรียนทุนในสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษาต่าง ๆ จาก 5 ภูมิภาค ได้แก่ จังหวัดระยอง ฉะเชิงเทรา นครพนม เชียงใหม่ และสงขลา เนื่องจากนักเรียนทุนในแต่ละจังหวัดเป็นตัวแทนของนักเรียนแต่ละภูมิภาคของนักเรียนในประเทศ และการศึกษาข้อมูลเชิงลึกในต่างประเทศ เลือกศึกษาในประเทศต่าง ๆ จาก 3 ทวีป ประกอบด้วย 1) ทวีปยุโรปจำนวน 2 ประเทศ คือ สาธารณรัฐฝรั่งเศสและสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี 2) ทวีปเอเชีย คือ ประเทศญี่ปุ่น และ 3) ทวีปออสเตรเลีย คือ ประเทศออสเตรเลีย เนื่องจากในแต่ละทวีปรัฐบาลได้ส่งนักเรียนทุนไปศึกษาเป็นจำนวนมาก อีกทั้งในแต่ละประเทศที่รัฐบาลส่งไปนั้นมีความหลากหลายของสาขาวิชาเรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเพื่อศึกษาและประเมินผลโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน คณะผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีรายละเอียดดังนี้

ตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ใช้ตัวอย่างจำแนกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ นักเรียนทุนโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน ตั้งแต่รุ่นที่ 1-4 (รุ่นปัจจุบัน) และ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติการในหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน ตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling)

วิธีดำเนินการวิจัย ประกอบด้วยวิธีวิทยาการวิจัยจำนวน 3 วิธี มีรายละเอียดดังนี้

1. การวิเคราะห์เอกสาร โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) จากแหล่งเอกสารและฐานข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ

2. การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) ได้ดำเนินการกับนักเรียนทุนทั้งในและต่างประเทศ รวมถึง การเก็บข้อมูลกับเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติในหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย

3. การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ได้ดำเนินการทั้งในและต่างประเทศ โดยการเก็บข้อมูลในประเทศจะศึกษากับผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นนักเรียนทุนรุ่นที่ 1-4 ที่อยู่ในประเทศไทย ผู้ปกครองของนักเรียนทุน และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องใน 5 จังหวัด ในขณะที่การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกในต่างประเทศ ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับนักเรียนทุนรุ่นที่ 1-2 ที่ยังคงศึกษาหรืออาศัยอยู่ในต่างประเทศหลังจากสำเร็จการศึกษา และเจ้าหน้าที่ของสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนทุนรัฐบาลใน 4 ประเทศ

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้การวิเคราะห์เอกสาร การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก การศึกษารายกรณีจะใช้วิธีการลดทอนข้อมูล (data reduction) การจัดกลุ่มข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และการสรุปข้อมูลด้วยวิธีอุปนัย (inductive summary)

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาแนวโน้มของปัญหา อุปสรรคที่จะส่งผลกระทบต่อการดำเนินโครงการ 1 อำเภอ 1 ทู รุ่นที่ 3 และรุ่นที่ 4 จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน โดยจำแนกแนวโน้มของปัญหา อุปสรรคในการดำเนินโครงการออกเป็น 3 ประเด็น คือ

1.1 แนวโน้มของปัญหา อุปสรรคด้านสภาพการเตรียมความพร้อมของนักเรียนทุนที่ประเทศไทย พบว่า ระยะเวลาในการเตรียมความพร้อมน้อย ลักษณะการคัดเลือกนักเรียนทุน รุ่นที่ 1 ซึ่งไม่มีการกำหนดระดับความสามารถขั้นต่ำ ทำให้ได้คุณลักษณะของนักเรียนทุนรุ่นที่ 1 ส่วนใหญ่ยังไม่พร้อมที่จะใช้ชีวิตในการศึกษาต่อในต่างประเทศ ทำให้มีการขอยุติการศึกษาเป็นสัดส่วนที่มากกว่ารุ่นอื่น ๆ

1.2 แนวโน้มของปัญหา อุปสรรคด้านการบริหารงานในการดูแลนักเรียนทุนในประเทศในรุ่นที่ 1 - 4 ได้แก่ 1) ขาดการตรวจสอบเกณฑ์รายได้อย่างเข้มงวด ทำให้อาจเกิดช่องโหว่ และการทุจริตจากการแจ้งรายได้ที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง 2) ไม่มีเจ้าหน้าที่ดูแลนักเรียนทุนโดยเฉพาะ รวมถึงการกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน ทำให้นักเรียนทุนมีปัญหาในการติดต่อเมื่อมีปัญหา เช่น ไม่มีการตอบกลับจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (e-mail) รวมถึงการให้ข้อมูลข่าวสาร และการตอบคำถามไม่ชัดเจน ไม่ตรงกัน 3) การดำเนินงานของเจ้าหน้าที่

ค่อนข้างล่าช้า ทั้งในส่วนของการเอกสารและการบริหารจัดการเงินทุน ส่งผลให้เด็กเริ่มเรียนช้า หรือบางกรณีจำเป็นต้องสำรองเงินจ่ายก่อนซึ่งกว่าจะได้รับเงินคืนใช้เวลานาน เกิดผลกระทบต่อครอบครัว อีกทั้งแบบแผนในการส่งเอกสารในแต่ละครั้งมีความแตกต่างกัน ควรมีความชัดเจน 4) การติดตาม การดูแลติดตามนักเรียนทุนน้อยเกินไป อาจมีการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยให้การติดต่อสื่อสารง่ายขึ้น 5) ปัญหาการรับรองวุฒิการศึกษา และ 6) ขาดการประสานงานจากกระทรวงมหาดไทยในการให้ข้อมูลสาขาวิชาที่ท้องถิ่นมีความต้องการ เพื่อเป็นสารสนเทศในการเลือกสาขาวิชาในการเรียนทำให้สาขาที่นักเรียนเลือกเรียนไม่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นหรือประเทศ นักเรียนทุนมีอิสระในการเลือกสาขามาก ทำให้กลายเป็นเรียนตามความต้องการส่วนบุคคล

1.3 แนวโน้มของปัญหาอุปสรรคด้านการบริหารงานในการดูแลนักเรียนทุนในต่างประเทศเฉพาะรุ่นที่ 1 พบว่า ไม่มีการส่งนักเรียนไปอยู่กับ host อีกทั้งมีอุปสรรคเรื่องการติดต่อประสานงาน เนื่องจากเทคโนโลยีการสื่อสารยังไม่ทันสมัยเท่าปัจจุบันนี้ ส่วนการบริหารจัดการอยู่กับอัครราชทูตในประเทศอังกฤษในกรณีนักเรียนทุนที่ศึกษาในสาธารณรัฐฝรั่งเศส ทั้งนี้การบริหารจัดการในรุ่นที่ 1 มีปัญหามาก เนื่องจากการจัดการเร่งด่วนในกรณีที่นักเรียนทุนศึกษาในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สถานทูตจ้างบริษัทเอกชนดูแลนักเรียนทุนในรุ่นที่ 1 และรุ่นที่ 2 ทำให้การดูแลนักเรียนอาจไม่ทั่วถึงในระยะแรก

อีกทั้งแนวโน้มปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานในการดูแลนักเรียนทุนในต่างประเทศรุ่นที่ 1 – 4 ที่พบเหมือนกัน ได้แก่ 1) ข้อมูลในการติดตามและประเมินผลนักเรียนทุนรวมถึงข้อเสนอแนะต่าง ๆ จากสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนทุนที่ได้ส่งกลับไปยังประเทศไทย ไม่ได้รับการตอบสนองและแก้ไขเท่าที่ควร 2) ปัญหาเรื่องการเทียบคะแนน (grading) ของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีและสาธารณรัฐฝรั่งเศสเมื่อนักเรียนทุนกลับมารายงานตัวที่ประเทศไทยพบว่า ระบบการศึกษาในบางประเทศมีระบบเกณฑ์การประเมินผลที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ การตีความระดับผลการเรียนไม่สอดคล้องกับสภาพจริง 3) การส่งนักเรียนทุนแต่ละรุ่นหลายรอบ เป็นอุปสรรคในการบริหารจัดการการศึกษาในแต่ละรุ่นให้มีความต่อเนื่อง 4) การให้ข้อมูลแก่นักเรียนในการตัดสินใจเลือกสาขาและประเทศไม่ครอบคลุมและสอดคล้องกับความเป็นจริง 5) ค่าใช้จ่ายไม่ตรงกับค่าครองชีพของแต่ละประเทศ และยุคสมัยควรปรับให้มีความเหมาะสม และ 6) นโยบายในการให้ทุนไม่ครอบคลุมถึงการศึกษาระดับตรี-โท เช่น ในการศึกษาสาขาวิศวกรรม เพื่อให้ได้วุฒิศาสตร์บัณฑิต (วศ.บ.) แต่ในต่างประเทศจะได้เพียงแค่ วุฒิตยาศาสตร์บัณฑิต (วท.บ.) เพราะเนื่องจากนโยบายที่กำหนด

ให้ศึกษาเพียงแค่ระดับปริญญาตรี ดังนั้นอาจมีอุปสรรคในการตีความหรือเปรียบเทียบ
วุฒิการศึกษาให้แก่ผู้รับทุนซึ่งทำให้อาจไม่สามารถไปประกอบอาชีพได้ตรงตามสาขาที่ตน
สำเร็จการศึกษา

นอกจากนี้เมื่อเปรียบเทียบทุนรัฐบาลในประเทศไทย พบว่า ทุนรัฐบาลในประเทศไทยนั้น
มีอยู่หลากหลายทุน ในแต่ละปีจะมีทุนไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับงบประมาณของรัฐบาลหรือ
หน่วยงานที่มอบทุนต่าง ๆ ทุนรัฐบาลเป็นทุนการศึกษาที่ได้จัดสรรงบประมาณจากรัฐมาส่วนหนึ่ง
เพื่อนำมาให้เยาวชนคนไทยได้มีโอกาสศึกษาต่อในสาขาที่ขาดแคลนและเป็นที่ต้องการใน
ประเทศไทย ในงานวิจัยนี้ได้เปรียบเทียบความต่างของทั้ง 4 ทุน ซึ่งได้แก่ ทุนคณะกรรมการ
ข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) ทุนโครงการพัฒนาผู้มีความสามารถพิเศษทางด้านวิทยาศาสตร์
และเทคโนโลยี (พสวท.) ทุนไทยพัฒน์ และทุน 1 อำเภอ 1 ทุน (ODOS) จากการศึกษา พบ
ว่า จุดเด่นของทุน ODOS เป็นทุนที่เปิดโอกาสให้เด็กที่มีครอบครัวฐานะยากจน ไม่มีโอกาส
ทางการศึกษาสามารถเข้าถึงการศึกษาในระดับสูงมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กที่อยู่ใน
พื้นที่ชนบทห่างไกล สร้างโอกาสให้ผู้รับทุนได้เรียนรู้สาขาวิชาของคําศาสตร์เฉพาะทางที่จำเป็น
ต่อการพัฒนาประเทศ ผู้รับทุนยังสามารถศึกษาทั้งในประเทศที่ไม่ได้ใช้ภาษาอังกฤษและใช้
ภาษาอังกฤษรวมทั้งสามารถศึกษาได้หลากหลายสาขาวิชา ได้แก่ กลุ่มวิชาชีพเฉพาะทาง
กลุ่มวิทยาศาสตร์ กลุ่มบริหารจัดการ กลุ่มวิศวกรรมศาสตร์ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามจากจุด
เด่นเรื่องการใช้ประโยชน์จากผู้รับทุนจากทุน ODOS นั้นไม่มีข้อผูกมัด ไม่มีเงื่อนไขต้องชดใช้
ทุนจะทำให้ผู้รับทุนขาดแรงจูงใจ ขาดความกระตือรือร้นในการศึกษาให้สำเร็จตามกรอบ
เวลาที่กำหนด และขาดการรองรับการทำงานของนักเรียนทุนภายหลังสำเร็จการศึกษา คือ
นักเรียนทุนไม่สามารถประกอบอาชีพได้เนื่องจากงานไม่เหมาะสมกับพื้นที่ เมื่อเปรียบเทียบกับอีก 3 ทุนรายละเอียดดังตาราง 1

ตาราง 1 เปรียบเทียบทุนรัฐบาลในประเทศไทย

ประเด็น	ทุนรัฐบาลในประเทศไทย			
	ทุน ก.พ.	ทุน พสวท.	ทุนไทยพัฒน์	ทุน ODOS
1. การใช้ประโยชน์จากผู้รับทุน	ผู้รับทุนต้องกลับมาปฏิบัติงานราชการเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 2 เท่าของระยะเวลาที่ได้รับทุน	ผู้รับทุนทำงานของรัฐเป็นระยะเวลา 1 เท่าของระยะเวลาที่ได้รับทุนศึกษาภายในประเทศ และ 2 เท่าของระยะเวลาที่ได้รับทุนศึกษาต่อต่างประเทศ หากนับเวลาชดใช้ทุนมากกว่า 10 ปี จะกำหนดให้ปฏิบัติงานชดใช้ทุนเพียง 10 ปี	ผู้รับทุนต้องกลับมาปฏิบัติงานราชการเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 2 เท่าของระยะเวลาที่ได้รับทุนในกรณีที่ได้รับทุนไม่เข้าปฏิบัติราชการหรือชดใช้ทุนตามสัญญา นอกจากจะต้องชดใช้เงินทุนที่ได้จ่ายไปแล้ว จะต้องชดใช้เงินอีก 2 เท่าของจำนวนเงินทุนดังกล่าวให้เป็นเบี้ยปรับ	ไม่มีข้อผูกมัด ไม่มีเงื่อนไขต้องชดใช้ทุน
2. สาขาวิชาเรียน	จำกัดสาขาวิชาเรียน เช่น แพทย์ กฎหมาย พาณิชยศาสตร์ บัญชี เศรษฐศาสตร์	จำกัดสาขาวิชาเรียน เช่น สาขาวิทยาศาสตร์ บริสุทธิ์ หรือ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ คณิตศาสตร์	จำกัดสาขาวิชาเรียน เช่น สาขาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) กฎหมาย พาณิชยศาสตร์ บัญชี เศรษฐศาสตร์	หลากหลายสาขาวิชาเรียน
3. ภาวะการมีงานทำ	หน่วยงานรัฐบาล	หน่วยงานรัฐบาล	หน่วยงานรัฐบาล	ขาดการรับรองการทำงาน

หมายเหตุ ทุน ก.พ. อ้างอิงจาก สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2556), ทุน พสวท. อ้างอิงจาก สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (2555), ทุนไทยพัฒน์ อ้างอิงจาก สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2556) และทุน ODOS อ้างอิงจาก สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2556)

2. ผลการศึกษาและพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุนที่มีประสิทธิภาพ เพื่อประโยชน์ต่อการบริหารจัดการโครงการในระยะยาวและสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายในอนาคต

การวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาและรูปแบบการบริหารจัดการโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุนที่มีประสิทธิภาพ ใช้วิธีการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึกระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กับโครงการ โดยวิเคราะห์จากประเด็นสภาพปัญหาและข้อเสนอแนะต่อกระบวนการบริหารจัดการและการดำเนินงานในขั้นตอนต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการ จำแนกออกเป็น 3 ประเด็นตามระยะการดำเนินงานของโครงการ คือ 1) การบริหารจัดการระยะต้นของการดำเนินงาน 2) การบริหารจัดการระยะระหว่างการทำงาน และ 3) การบริหารจัดการระยะสิ้นสุดของการดำเนินงาน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 การบริหารจัดการระยะต้นของการดำเนินงาน คือ ระยะตั้งแต่การประชาสัมพันธ์โครงการ การรับสมัคร และการสอบคัดเลือกจนได้ผู้รับทุนที่มีคุณสมบัติที่กำหนดไว้ ตลอดจนการเตรียมความพร้อมให้กับนักเรียนทุน พบว่า ไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของทุน กล่าวคือ การให้โอกาสทางการศึกษากับผู้มีรายได้น้อยอย่างแท้จริง ขาดความต่อเนื่องในการบริหารจัดการทุนให้มีประสิทธิภาพ ระบบการสอบคัดเลือกยังมีจุดอ่อนในเชิงปฏิบัติทั้งในด้านกระบวนการ ด้านความเป็นธรรมในการแข่งขัน และมาตรฐานการดำเนินงาน อีกทั้งอุปสรรคต่อการดำเนินงาน ระยะต้นของการดำเนินงาน คือ ขาดความชัดเจนของนโยบาย ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเรื่อยมาตั้งแต่รุ่นแรกจนถึงรุ่นปัจจุบัน อีกทั้งยังขาดความชัดเจนในด้านความต่อเนื่องของนโยบาย ส่งผลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะผู้ปฏิบัติงานไม่สามารถกำหนดแผนการดำเนินงาน และมาตรการในการทำงานได้ล่วงหน้า นอกจากนี้ ปัญหาในการบริหารจัดการทุนอย่างมีประสิทธิภาพมีต้นเหตุสำคัญมาจากความไม่แน่นอนของนโยบายโครงการ ซึ่งควรกำหนดให้เป็นนโยบายหลักของกระทรวงศึกษาธิการเพื่อไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายของโครงการบ่อยครั้ง

2.2 การบริหารจัดการระยะระหว่างการทำงาน คือ การบริหารจัดการระหว่างที่นักเรียนทุนกำลังศึกษาต่อทั้งในและต่างประเทศเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางธุรการ การติดต่อประสานงาน การสนับสนุนติดตามและการให้ความช่วยเหลือนักเรียนทุนระหว่างรับทุน พบว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีระบบการบริหารจัดการเพื่อสนับสนุนการศึกษาและการใช้ชีวิตของนักเรียนทุนระหว่างการทำงานเป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าหน่วยงานที่ดูแลนักเรียนทุน ในช่วงระหว่างการทำงานจะมีปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพบ้าง แต่หน่วยงานต่าง ๆ ที่กล่าวถึงนั้นได้ร่วมกันกำหนดมาตรการป้องกันและการแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้นักเรียนทุนสามารถศึกษาเล่าเรียนได้อย่างเต็มที่เพื่อบ่มเพาะให้ประสบความสำเร็จตามที่ประสงค์ไว้ภายในระยะเวลาที่กำหนดได้

2.2.1 การบริหารจัดการระยะระหว่างการทำงาน สำหรับนักเรียนทุนที่ศึกษาต่อในประเทศไทย ปัญหาที่พบในการบริหารจัดการระยะระหว่างการทำงาน สำหรับนักเรียนทุนที่ศึกษาในประเทศไทย พบว่า มีข้อจำกัดด้านกฎระเบียบราชการอยู่บ้าง ส่งผลให้การดำเนินการบางประการล่าช้า นอกจากนี้ความรับผิดชอบของนักเรียนทุนก็เป็นปัจจัยอีกประการหนึ่งที่จะส่งผลให้การดำเนินงานด้านเอกสารล่าช้า เนื่องจากการส่งเอกสารหลักฐานต่าง ๆ จะต้องรอให้นักเรียนทุนที่ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยนั้นทุกคนส่งเอกสารจนครบ จึงจะสามารถดำเนินการต่อได้ ดังนั้นนักเรียนทุนที่ขาดความรับผิดชอบจะทำให้กระบวนการต่าง ๆ ยุ่งล่าช้า อีกทั้งลักษณะการทำงานเป็นการเพิ่มภาระหน้าที่จากงานประจำของผู้ปฏิบัติงานในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทำให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานทำงานในบทบาทของผู้ติดตามและการติดต่อสื่อสารได้ไม่เต็มที่ และแนวทางการพัฒนาปรับปรุงกระบวนการบริหารจัดการ จึงต้องเริ่มจากกำหนดให้มีเจ้าหน้าที่ของโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน ประจำอยู่ในแต่ละมหาวิทยาลัย หรืออยู่ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทุนการศึกษาอื่น ๆ ในมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง เพื่อช่วยสนับสนุนงานด้านการดูแล สนับสนุน และติดตามนักเรียนทุน เมื่อได้บุคลากรหลักที่มีประสิทธิภาพในการทำงานแล้ว หน้าที่สำคัญประการแรกคือการสร้างความเข้าใจกับนักเรียนทุนและผู้ปกครองให้ชัดเจน รวมถึงพัฒนาช่องทางการติดต่อสื่อสารให้มากขึ้น โดยอาศัยประโยชน์จากสื่อ Social Network ช่องทางต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยเสริมประสิทธิภาพในการติดต่อสื่อสารระหว่างเจ้าหน้าที่กับนักเรียนทุนได้มากยิ่งขึ้น

2.2.2 การบริหารจัดการระยะระหว่างการทำงาน สำหรับนักเรียนทุนที่ศึกษาต่อในต่างประเทศ ปัญหาการบริหารจัดการระยะระหว่างการทำงานที่สะท้อนจากนักเรียนทุนในแต่ละประเทศมีความสอดคล้องกันในประเด็นของเงินทุนรายเดือนไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ เนื่องจากทุนรายเดือนที่นักเรียนทุนได้รับในบางประเทศไม่เคยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทค่าครองชีพที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ดังนั้นการกำหนดอัตราเงินทุนรายเดือนในแต่ละปี ควรมีความยืดหยุ่นโดยพิจารณาจากข้อมูลค่าครองชีพในแต่ละประเทศเป็นหลักสำคัญ พร้อมทั้งประมาณจำนวนเงินทุนรายเดือนที่เหมาะสมได้อีกด้วย เมื่อค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตมีเพียงพอและเหมาะสมก็จะช่วยหนุนเสริมให้นักเรียนทุนมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถมุ่งสมาธิในการเรียนได้มากยิ่งขึ้น และมีโอกาสสำเร็จการศึกษาได้มากขึ้นอีกด้วย นอกจากนี้การขอโอกาสในการทำงาน part-time ระหว่างรับทุนอาจส่งผลดีมากกว่าผลเสียเพราะสามารถส่งเสริมให้นักเรียนทุนได้มีโอกาสเรียนรู้ประสบการณ์ชีวิตจากการทำงาน และได้มีโอกาสฝึกฝนทักษะทางภาษาเพราะต้องใช้ในสถานการณ์จริงเป็นประจำ

การบริหารจัดการระยะระหว่างการทำงานที่มีประสิทธิภาพทั้งในและ

ต่างประเทศจะช่วยอำนวยความสะดวกให้นักเรียนทุนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีคุณภาพและส่งผลกระทบต่อสภาพการศึกษาและจิตใจของนักเรียน ให้นักเรียนทุนได้มีประสบการณ์ชีวิตที่ดี เรียนรู้การใช้ชีวิตภายใต้สังคมบริบทที่แปลกใหม่จากโอกาสสำคัญในชีวิตที่ได้รับ จะช่วยลดหลอมนำให้ได้ผลผลิตจากโครงการที่มีความเข้มแข็งทั้งทางด้านวิชาการ ทักษะชีวิต และทักษะทางสังคม ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของพลเมืองที่ประเทศชาติต้องการ

2.3 การบริหารจัดการระยะสิ้นสุดของการดำเนินงาน คือ ระยะหลังจากที่นักเรียนทุนสำเร็จการศึกษาแล้วทั้งในและต่างประเทศ เกี่ยวข้องกับกระบวนการเข้าสู่ตลาดแรงงาน และการสนับสนุนภาวะการมีงานทำ รวมไปถึงการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเส้นทางการดำเนินชีวิตภายหลังจากสำเร็จการศึกษา ในภาพรวมพบว่า การบริหารจัดการของโครงการช่วงระยะสิ้นสุดของการดำเนินการควรเร่งดำเนินการปรับปรุงแก้ไข กล่าวคือ การดำเนินงานเพื่อสนับสนุนการต่อยอดการศึกษาสู่ภาวะการมีงานทำยังมีประสิทธิภาพน้อย นักเรียนทุนรู้สึกไร้เป้าหมายและทิศทางในการดำเนินชีวิตต่อไปหลังจากสำเร็จการศึกษาแล้ว เนื่องจากขาดข้อมูลที่จำเป็นในการตัดสินใจเลือกทางเดินของชีวิต ในขณะที่บางส่วนเลือกทำงานกับบริษัทหรือองค์กรต่างประเทศที่ตนเองได้ศึกษาอยู่โดยไม่กลับประเทศ อีกทั้งการไม่กำหนดเงื่อนไขการรับทุน ประเด็นการกลับมาทำงานในประเทศไทย (commitment) ทำให้ไม่มีอัตราตำแหน่งในการรับราชการสำรอง ดังนั้นนักเรียนทุนที่สำเร็จการศึกษาแล้วและต้องการกลับมารับราชการรับใช้ประเทศจึงไม่สามารถทำได้ จำเป็นต้องสร้างการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มต้น คือ การกำหนดคุณลักษณะของผลผลิตที่ต้องการจะได้ให้สอดคล้องกับการนำไปใช้หลังจากผ่านกระบวนการผลิตระยะต่าง ๆ แล้ว และควรมีการดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนให้เกิดเครือข่าย และการคืนทุนให้กับสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

ผลจากการวิจัยแสดงให้เห็นถึงจุดอ่อนของการบริหารจัดการโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุนที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนากระบวนการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จำเป็นต้องอาศัยรูปแบบการบริหารจัดการที่ครอบคลุมการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งการบริหารจัดการระยะต้น ระยะระหว่าง และระยะสิ้นสุดของการดำเนินงาน

จากข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาทั้งในและต่างประเทศ สามารถสรุปรูปแบบการบริหารจัดการในระยะต่าง ๆ จำแนกได้เป็น 5 รูปแบบ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

รูปแบบที่ 1: ต้นทางที่ต้องการส่งผลตอบแทนรอบด้าน การลงพื้นที่ในโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน ในเขตพื้นที่มัธยมศึกษาจำนวน 42 เขต พบว่าความเชื่อมโยงกับความต้องการของท้องถิ่น ชุมชน ผู้ประกอบการ ภาคเอกชน ส่วนภูมิภาคค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่ยึดความสนใจ ค่านิยมของผู้เรียนและแรงหนุนที่มาจากพ่อแม่ ผู้ปกครองของนักเรียนเป็นหลัก เสียมากกว่าท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันหลายพื้นที่ที่ชุมชนท้องถิ่น ได้เล็งเห็นความสำคัญ

โครงการ 1 อำเภอ 1 ทุนเป็นอันมาก ดังนั้นควรมีการจัดทำการวิเคราะห์ความต้องการ (Need Analysis) ตั้งแต่แรกเริ่มที่เป็นการประสานงาน บูรณาการ เชื่อมโยงจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จากนั้นยึดโยงกับความต้องการของแผนพัฒนาจังหวัด ท้องถิ่น ชุมชน สถานศึกษา เป็นที่ตั้ง ความร่วมมือ การปรึกษาหารือระดับพื้นที่ (Area-Based Collaborative Research) เพื่อทราบความต้องการจำเป็นของสาขาที่ขาดแคลน ตลาดแรงงาน ตำแหน่งงาน การผูกมัด เรื่องเงินทุน เชื่อมโยงกับนโยบายระดับประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับปัจจุบัน รวมทั้งสำรวจความสนใจ ค่านิยม เจตคติ และความเป็นคนในชุมชน การวิเคราะห์ความต้องการจะทำให้พื้นที่ที่สามารถประมวลสาขาวิชา มหาวิทยาลัยที่สอดคล้องกับความต้องการ ความเป็นจริงได้สอดคล้องใกล้เคียงกัน แต่ละอำเภอ จังหวัดส่งข้อมูล ผลสรุป การวิเคราะห์ความต้องการให้คณะกรรมการยุทธศาสตร์ระดับประเทศจัดทำแผนการพัฒนาประเทศและระดับท้องถิ่นให้สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลด้วยการจัดสอบ และคัดเลือกนักเรียนได้ตามความต้องการอย่างแท้จริงในหลายสาขาและมหาวิทยาลัยจากการกลั่นกรองอย่างละเอียดรอบคอบ และคຸ້ມທຸນงบประมาณที่นำมาใช้อย่างเหมาะสมถูกต้องต่อไป

รูปแบบที่ 2: การกิจทุน สร้างคน สร้างชาติ ระยะที่ 1 มีรูปแบบการดำเนินการ โดยคณะกรรมการที่มีการแต่งตั้งจากรัฐมนตรีและเป็นประธานโดยตำแหน่งคณะกรรมการมาจากหลายฝ่าย การบริหารตามนโยบายตั้งแต่รุ่นที่ 1 ถึงรุ่นที่ 4 พบว่า เป็นไปตามปรัชญานโยบาย และวัตถุประสงค์ที่ริเริ่มก่อตั้งในรุ่นที่ 1 และรุ่นที่ 2 เท่านั้น มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากในรุ่นที่ 3 และรุ่นที่ 4 ด้วยการเปลี่ยนใหม่ ผิดแนวทางแต่แรกเริ่มด้วย การไม่จำกัดรายได้ รัฐมนตรีบางท่านยึดความคิดความต้องการของตนเองเป็นหลัก ข้ำซ้อนกับทุนที่มีอยู่ การปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารที่ยึดบุคคล รัฐมนตรีมากเกินไปจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนอำนาจให้สมดุลมากยิ่งขึ้น ด้วยการบริหารแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนของคณะกรรมการตัดสินใจตามมติของกรรมการเป็นที่สุด จึงได้นำเสนอแนวทางระยะที่ 2 ผ่านคณะอนุกรรมการติดตามประเมินผลนักเรียนทุนโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน ให้ศึกษาและนำเสนอผลการวิจัยนี้แก่ผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะคณะกรรมการ 1 อำเภอ 1 ทุน เพื่อพิจารณาในคณะกรรมการอย่างละเอียดรอบคอบ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ สัมมนาทางวิชาการ ผู้เกี่ยวข้อง การตระเตรียมจัดตั้งสำนักงานบริหารจัดการทุนเพื่อสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา นอกจากนี้ยังได้นำเสนอระยะที่ 3 คณะกรรมการชุดนี้มีคณะรัฐมนตรีเป็นประธาน แต่มีอำนาจในเชิงตัดสินใจทัดเทียมกับกรรมการกำกับนโยบาย ยุทธศาสตร์ที่มาจาก 4 ฝ่าย อันได้แก่ ฝ่ายการเมือง ท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคราชการ จำนวน 12-15 คน แนวนโยบายและยุทธศาสตร์ให้ยึดปรัชญา นโยบาย และวัตถุประสงค์ของโครงการนี้แต่แรกเริ่ม

ใช้งานวิจัยเป็นฐานวิชาการและตัดสินใจ กำหนดแผนแม่บทการเตรียมทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลก และท้องถิ่นเป็นสำคัญ องค์ประกอบของสำนักงานจัดแบ่งเป็น 5 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายบริหารนโยบายแผนดำเนินการ ฝ่ายคัดเลือกฝึกอบรม ฝ่ายศึกษาต่อดูแลความช่วยเหลือ ฝ่ายศึกษาวิจัยติดตามประเมินผล และฝ่ายเลขานุการ ทั้งนี้ให้สำนักงานนี้มีฐานะเทียบเท่ากรม เป็นนิติบุคคล มีอิสระคล่องตัว จัดการองค์ของตนเองได้ เป็นภารกิจสำคัญใหม่ของกระทรวงศึกษาธิการที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศให้ต่อเนื่องในระยะยาวต่อไป

รูปแบบที่ 3: กำลังหลักในระบบราชการ ทุนโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน ไม่มีพันธสัญญาและมีตำแหน่งราชการมารองรับทำให้นักเรียนทุนมีความอิสระและเลือกงานด้วยตนเองได้ อย่างไรก็ตามการลงทุนในโครงการนี้ก็อาจสูญเปล่าไม่คุ้มทุนและประเทศชาติท้องถิ่นอาจสูญเสียโอกาสในการได้กำลังคนคุณภาพเข้ารับราชการในตำแหน่งสำคัญ ๆ กระจายทั่วประเทศได้ เช่น ผู้จบการศึกษาสหวิทยาการศาสตร์ ภาษาศาสตร์ มาจากสาธารณรัฐฝรั่งเศส ราชอาณาจักรเนเธอร์แลนด์ ต้องการกลับไปเป็นครูในอำเภอท้องถิ่นของตนเองแต่ไม่ได้รับการบรรจุ เพราะไม่มีใบประกอบวิชาชีพครู ผู้จบการศึกษาแพทยทางเลือกฝังเข็ม ต้องการเป็นแพทย์ในโรงพยาบาลท้องถิ่นของตนเอง แต่ไม่มีอัตราบรรจุให้ ทั้ง ๆ ที่มีคนไข้จำนวนมาก สำนักงาน ก.พ. ได้เล็งเห็นปัญหาสำคัญตรงจุดนี้ เมื่อผู้จบการศึกษามารายงานตัวแล้ว ก.พ. ได้ออกหนังสือเวียนไปยังทุกกระทรวง ทบวง กรม ให้รับผู้จบการศึกษาในโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน ได้เป็นกรณีพิเศษจากหนังสือเวียน ว.10 ที่ให้ส่วนราชการสามารถจัดสอบคัดเลือกบุคลากรเข้ารับราชการและดำรงตำแหน่งโดยไม่ต้องสอบแข่งขัน เพื่อให้เป็นช่องทางเพิ่มขึ้นสำหรับผู้รับทุนโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน โดยนำเอกสาร ว.10 มาพิจารณาประกอบ เช่น สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มีวิสัยทัศน์และการเตรียมการข้าราชการรุ่นใหม่ผ่านผู้จบทุน ODOS ด้วยแนวคิดปัญหาที่ดินจะเป็นเรื่องสำคัญในอนาคต จำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้สหสาขาวิชาที่เข้ามาจัดการ นักเรียนทุน ODOS สู้งาน ความรู้ดี มีความรักดีต่อองค์กร อ่อนน้อมถ่อมตน รักการเรียนรู้ และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี ข้าราชการกลุ่มนี้จะเป็นกำลังสำคัญของภาคราชการในอนาคตได้ หน่วยงาน ส.ป.ก. ใช้ ว.10 เป็นกรณีที่น่าสนใจ มีการสมัครสอบ คัดเลือกเฉพาะ การสัมภาษณ์ ทดลองงานการบรรจุแต่งตั้ง เป็นองค์กรหน่วยงานราชการที่บรรจุผู้จบการศึกษาจากโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน มากที่สุดในแต่ละตำแหน่งต่าง ๆ และคาดว่าจะช่วยให้การปฏิบัติราชการดียิ่งขึ้นตามลำดับ

รูปแบบที่ 4: การใช้ผลผลิตคุณภาพ ทรัพยากรแห่งอาเซียน การติดตามการปฏิบัติงานของผู้จบการศึกษาในโครงการ ODOS รุ่นที่ 1 และรุ่นที่ 2 พบว่า ประกอบอาชีพส่วนตัวใน

วิทยาการที่เล่าเรียนมา เป็นล่ำหรือมัคคุเทศก์ในการเจรจาสื่อสารการค้า การท่องเที่ยว ได้รับทุนการศึกษาต่อในระดับปริญญาโท-เอก ได้งานทำในบริษัทต่างชาติ รูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจควรมานำมาพิจารณาและส่งเสริมศักยภาพของผู้จบการศึกษาทุน ODOS คือ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เปิดสอบแข่งขันเพื่อศึกษาต่อทางด้านวิทยาศาสตร์ในสาขาขาดแคลน เน้นผู้ที่กำลังศึกษาต่อต่างประเทศและผู้ที่ยังจบการศึกษา มีผลคะแนนดี ได้สอบแข่งขันกันเอง ซึ่งมักมีจำนวนไม่มากนักเพราะเรื่องภาษาและสาขา มหาวิทยาลัยที่ยอมรับเด็กทุน ODOS จะมีโอกาสเข้าสู่สู่วางนี้ไม่ยากนักในระดับปริญญาโท-เอก มีการทำสัญญาต้องกลับมาชดใช้ทุนและรับราชการ ซึ่งนักเรียนทุน ODOS พร้อมและยินดีรับเงื่อนไขเหล่านี้ มีความปรารถนาดี เจตคติด้านบวกต่อการทำงานในฐานะนักวิทยาศาสตร์ นักเคมี อาจารย์ในมหาวิทยาลัย วิศวกรด้านโลจิสติกส์ และอื่น ๆ นอกจากนั้นในหลายหน่วยงาน ดังเช่น กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ BOI ได้รับนักเรียนทุน ODOS เข้าทำงานในฐานะล่ามของทูตทางการค้า การเจรจาระหว่างประเทศ ซึ่งใช้ภาษาของแต่ละประเทศเป็นหลัก การสอบไปศึกษาต่อในประเทศที่มีวิทยาการเฉพาะด้านเพื่อกลับมาจัดการปัญหาอุปสรรคสะท้อนนวัตกรรมใหม่ ๆ และอื่น ๆ และการดำเนินการของกระทรวง ทบวง กรม ด้วยการรับผู้จบการศึกษา ODOS ในรุ่นที่ 1 รุ่นที่ 2 และรุ่นต่อ ๆ ไป จะช่วยให้ประเทศไทยกลายเป็นศูนย์กลาง (hub) ของภูมิภาคอาเซียน +3 การค้าขาย การเดินทาง การท่องเที่ยว แหล่งอาหารโลก การประชุม การเจรจาต่าง ๆ และการส่งนักเรียนทุนไปศึกษา 24 ประเทศล้วนเป็นการลดปัญหาเรื่อง การเจรจาภาษาที่เข้าใจตรงกัน รู้จักวัฒนธรรมอย่างถ่องแท้ มีความเข้าใจเรื่องวิธีการคิด การอยู่ร่วมกันแบบทัดเทียมกัน การพึ่งพาทางการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การศึกษาจะยึดผลประโยชน์ร่วมกันอย่างยุติธรรมในที่สุด

รูปแบบที่ 5: นโยบายอาชีวศึกษาสร้างชาติ นโยบายการส่งเสริมนักศึกษาและบุคลากรด้านอาชีวศึกษา ฝึกอบรม ฝึกงานในต่างประเทศเพื่อจัดเตรียมแรงงานฝีมือระดับกลาง การเปิดตลาด SMEs อุตสาหกรรม ผู้ประกอบการรุ่นใหม่ การเสริมสร้างความแข็งแกร่ง การมีงานทำ ค่านิยมใหม่เพื่อศึกษาด้านอาชีวศึกษามากกว่าสามัญศึกษา นับเป็นเรื่องใหม่และสำคัญยิ่งที่จะต้องมีการเตรียม ศึกษาเรียนรู้ การวิจัยเปรียบเทียบ การคัดเลือกผู้รับทุน ประเทศปลายทางที่จะส่งนักศึกษาและบุคลากรไปศึกษาเรียนรู้ตามข้อกำหนด สาขาวิชา กรอบเวลา และอื่น ๆ ในหลายประเทศ ประชาชนส่วนใหญ่มีค่านิยมเรียนด้านอาชีวศึกษามากกว่าสามัญศึกษา เช่น ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีส่งนวิชาชีพอาชีวศึกษาให้เฉพาะคนในชาติติดทนเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นักศึกษาต่างชาติเรียน แต่สามารถศึกษาได้ในสาขา Applied Sciences เท่านั้น ประเทศออสเตรเลีย มหาวิทยาลัยจำนวนไม่น้อยเติบโตขยายฐานมาจากอาชีวศึกษามาก่อน ประชาชนนิยมเรียนด้านอาชีวศึกษามากกว่าสามัญ เป็นต้น

การจัดส่งนักศึกษาทุนและบุคลากรสายอาชีพมาศึกษาเรียนรู้ อาจจำเป็นต้องกระทำการนาม MOU ระหว่างรัฐต่อรัฐ มหาวิทยาลัย สถาบันอาชีวอุดมศึกษา ด้วยกันตั้งแต่แรกเริ่มเปิดโครงการ แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน การนำร่องส่งในสาขาที่เห็นพ้องต้องกัน ดังเช่น สาขาเกษตร เทคโนโลยี ระบบสารสนเทศ เครื่องยนต์ เป็นต้น เพื่อศึกษาข้อดี ข้อเสีย จุดแข็ง จุดอ่อน รวมทั้งมีการเตรียมการระยะยาวเชิงนโยบายขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาประเทศ อย่างยั่งยืนต่อเนื่องด้วยกระบวนการวิจัยและพัฒนาทุกขั้นตอน อีกทั้งประเทศไทยกำลังเข้าสู่ นโยบาย “อาชีวอุดมศึกษา” เพื่อพัฒนาฝีมือแรงงานระดับกลางให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น การเป็นศูนย์กลางของภูมิภาคอาเซียน ควรฝึกอบรมตลาดแรงงาน การค้าขาย อุตสาหกรรม การท่องเที่ยว โลจิสติกส์ วัฒนธรรม การบริการต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นต้องมีวิสัยทัศน์ นโยบาย ทิศทาง ของประเทศอย่างชัดเจน ยาวนานและต่อเนื่อง อาชีวอุดมศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการศึกษาวิจัย การศึกษาเปรียบเทียบอย่างถ่องแท้ ในแต่ละประเทศที่ประสบผลสำเร็จของการพัฒนาประเทศ ผ่านระบบอาชีวศึกษามาก่อน เพื่อนำไปพิจารณาประกอบการตัดสินใจเชิงนโยบาย วิจัยเพิ่มเติม และการบริหารทุนการศึกษาต่อไป

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาการศึกษาวิจัยเพื่อติดตามและประเมินผลสำเร็จโครงการ 1 อำเภอ 1 ทู มีประเด็นสำหรับการอภิปรายดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 การศึกษาแนวโน้มปัญหา อุปสรรคที่จะส่งผลกระทบต่อ การดำเนินโครงการ 1 อำเภอ 1 ทู รุ่นที่ 3 และรุ่นที่ 4 จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน

1.1 การบริหารงานในการดูแลนักเรียนทุนที่ศึกษาในประเทศ จากผลการวิจัยด้าน แนวโน้มปัญหา อุปสรรคในการบริหารงานในการดูแลนักเรียนทุนในประเทศ พบว่า ขาดการตรวจสอบเกณฑ์รายได้อย่างเข้มงวด ทำให้อาจเกิดช่องโหว่ และการทุจริตจากการแจ้ง รายได้ที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง สอดคล้องกับข้อค้นพบจากงานวิจัยของสถาบันวิจัยประชากร และสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล (2553) ที่พบว่า ข้อมูลและการเตรียมความพร้อมไม่ดี มีปัญหามาก อาทิ เกณฑ์การเลือกแต่ละอำเภอไม่ชัดเจน จึงทำให้พบว่าผู้สมัครบางคนมีพ่อแม่ ที่มีฐานะไม่ได้ยากจนจริง และมีเด็กที่ได้รับทุนบางรายเป็นลูกหลานนักการเมืองท้องถิ่น ทำให้สังคมมองว่าการคัดเลือกไม่โปร่งใส

การบริหารจัดการเงินทุน ส่งผลให้เด็กเริ่มเรียนช้าหรือบางกรณีจำเป็นต้องสำรอง เงินจ่ายก่อน ซึ่งกว่าจะได้รับเงินคืนใช้เวลานาน เกิดผลกระทบต่อครอบครัว (ปรารภณา บุญบารมี, 2558) สอดคล้องกับข้อค้นพบจากงานวิจัยของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัย มหิดล (2553) ที่พบว่า นักเรียน 1 อำเภอ 1 ทูในประเทศ ได้รับค่าใช้จ่ายประจำเดือนที่

ล่าช้า ขาดการประสานงานการให้ข้อมูลสาขาวิชาที่ท้องถิ่นมีความต้องการ เพื่อเป็นสารสนเทศในการเลือกสาขาวิชาในการเรียนทำให้สาขาที่นักเรียนเลือกเรียนไม่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นหรือประเทศ นักเรียนทุนมีอิสระในการเลือกสาขามาก ทำให้เป็นการเรียนตามความต้องการส่วนบุคคล ทั้งนี้การให้ข้อมูลสาขาวิชาก่อนการไปศึกษาต่อนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่นักเรียนผู้รับทุนต้องทราบก่อนที่จะไปศึกษา สอดคล้องกับข้อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการและการเตรียมความพร้อมที่สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล (2553) ได้ระบุว่า ควรให้รายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับสาขาที่นักเรียน 1 อำเภอ 1 ทุนจะไปศึกษาในแต่ละประเทศให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เมื่อนักเรียนได้ข้อมูลที่ชัดเจน นักเรียนก็จะมี ความมั่นใจในการเลือกคณะ สาขาวิชาหรือหลักสูตร ทำให้การย้ายสถานที่เรียน หลักสูตรสาขาวิชา ลดลงหรือมีน้อยที่สุด เป็นผลให้เกิดความคุ้มค่าทั้งเวลาและทุนที่ต้องจ่ายให้กับนักเรียน 1 อำเภอ 1 ทุนในแต่ละปี

1.2 การบริหารงานในการดูแลนักเรียนทุนที่ศึกษาในต่างประเทศไทย จากผลการวิจัยด้านแนวโน้มปัญหา อุปสรรคในการบริหารงานในการดูแลนักเรียนทุนในต่างประเทศ เฉพาะรุ่นที่ 1 พบว่า ไม่มีการส่งนักเรียนไปอยู่กับ host ทำให้นักเรียนไม่ได้ฝึกภาษาเท่าที่ควร สอดคล้องกับผลการวิจัยของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล (2553) ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรกระจายที่พักของนักเรียน 1 อำเภอ 1 ทุนอย่างหลากหลาย เพื่อให้ นักเรียนได้รับประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตตามลำพังในวัฒนธรรมที่แตกต่าง ทำให้นักเรียน 1 อำเภอ 1 ทุน มีการเรียนรู้ การปรับตัว ทั้งในภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อนต่างชาติ วัฒนธรรมพื้นบ้านของเขตที่พักอาศัย เป็นต้น นอกจากนี้แนวโน้มปัญหา อุปสรรคในการบริหารงานในการดูแลนักเรียนทุนในรุ่นที่ 1 ยังพบว่า มีอุปสรรคเรื่องการติดต่อประสานงาน เนื่องจากเทคโนโลยีการสื่อสารยังไม่ทันสมัยเท่าปัจจุบันนี้ ส่วนการบริหารจัดการอยู่กับ อัครราชทูตในประเทศอังกฤษในกรณีของนักเรียนทุนที่ศึกษาในสาธารณรัฐฝรั่งเศส ทั้งนี้การบริหารจัดการในรุ่นที่ 1 มีปัญหามาก เนื่องจากการจัดการเร่งด่วน ในกรณีของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สถานทูตจ้างบริษัทเอกชนดูแลนักเรียนทุนในรุ่นที่ 1 และรุ่นที่ 2 ทำให้การดูแลนักเรียนอาจไม่ทั่วถึงในระยะแรก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล (2553) ที่พบว่า เกณฑ์การบริหารจัดการยังไม่มาตรฐานและไม่มีความชัดเจน เนื่องจากเป็นทุนที่เพิ่งเริ่มทำให้การบริหารจัดการยังมีมาตรฐานไม่เพียงพอ ยังไม่มีการวางระบบในการทำงานของเจ้าหน้าที่อย่างเพียงพอ และยังมีประเด็นปัญหาค่าใช้จ่ายไม่ตรงกับค่าครองชีพของแต่ละประเทศและยุคสมัย ที่ควรปรับให้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับข้อค้นพบจากงานวิจัยของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล (2553) ที่พบว่ามีค่าใช้จ่ายรายเดือนที่แตกต่างกันมากระหว่าง

นักเรียน 1 อำเภอ 1 ทู ในประเทศและต่างประเทศ

ประเด็นที่ 2 การศึกษาและพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการโครงการ 1 อำเภอ 1 ทู ที่มีประสิทธิภาพ ได้เสนอให้มีการจัดตั้งสำนักงานบริหารจัดการทุนเพื่อสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา ภายใต้สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ มีภารกิจในการดูแลทุนการศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการให้การสนับสนุนที่มีในปัจจุบันและอนาคต รวมถึงภารกิจในการจัดการกับปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำและขาดโอกาสทางการศึกษาในประเทศ ลักษณะหน่วยงานจะบริหารโดยคณะกรรมการ (board) ขึ้นมาจาก 4 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายการเมือง ฝ่ายข้าราชการ ฝ่ายท้องถิ่น และฝ่ายภาคเอกชน หน่วยงานนี้จะสามารถบริหารจัดการได้อย่างอิสระ คล่องตัว เกิดความต่อเนื่องมากขึ้น โครงสร้างของสำนักงานบริหารจัดการทุนเพื่อสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาจะประกอบไปด้วย 5 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายบริหาร นโยบายและแผนดำเนินการ ฝ่ายคัดเลือกและฝึกอบรม ฝ่ายศึกษาต่อดูแลความช่วยเหลือ ฝ่ายศึกษาวิจัยติดตามและประเมินผล และฝ่ายเลขานุการ

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาในเรื่องความคุ้มค่าและคุ้มทุนของโครงการ 1 อำเภอ 1 ทู โดยความคุ้มค่าของโครงการ หมายถึง ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการลงทุนของโครงการเกิดขึ้นตามเป้าหมายหรือสูงกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยผลประโยชน์ในที่นี้จะพิจารณาจากความสำเร็จในการสร้างผลผลิต รวมถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการ พบว่า โครงการ 1 อำเภอ 1 ทู มีความคุ้มค่าต่อการลงทุน เนื่องจากจำนวนนักเรียนทุนรุ่นที่ 1 และ 2 ที่สำเร็จการศึกษาทั้งในและต่างประเทศแต่ละรุ่นมีอัตราการสำเร็จสูงกว่าร้อยละ 80 มีคุณสมบัติสมบูรณ์พร้อมทั้งด้านวิชาการและคุณธรรมจริยธรรมต่าง ๆ สมกับความเป็นนักเรียนทุน ODOS และผลกระทบของโครงการทั้งต่อนักเรียนทุน ครอบครัวของนักเรียนทุน และสังคมไทยสะท้อนให้เห็นว่า โครงการ 1 อำเภอ 1 ทู สามารถสร้างโอกาสให้กับนักเรียนที่มาจากครอบครัวผู้มีรายได้น้อย สามารถเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพและยกระดับคุณภาพชีวิตของครอบครัวได้ตั้งเจตนารมณ์ของทุนได้จริง อีกทั้งนักเรียนทุนที่สำเร็จการศึกษาแล้ว สามารถถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์สู่รุ่นนักเรียนทุนรุ่นต่อไป และยังเป็นต้นแบบของเด็กและเยาวชนในอำเภอของตน สร้างแรงบันดาลใจให้กับนักเรียนที่มาจากครอบครัวผู้มีรายได้น้อยรายอื่น ๆ ให้มีความพยายามที่จะศึกษาหาความรู้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของตนต่อไปได้ ในขณะที่ความคุ้มทุนของโครงการ หมายถึง ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากผลผลิตของโครงการเมื่อเปรียบเทียบกับต้นทุนและทรัพยากรที่ใช้ในโครงการ พบว่า การลงทุนของโครงการ 1 อำเภอ 1 ทู อยู่ในภาวะขาดทุน เนื่องจากภาครัฐเป็นผู้ลงทุน เป็นเจ้าของผลผลิต แต่กลับได้รับผลตอบแทนจากการลงทุนครั้งนี้ได้ไม่เท่าที่ควร และนักเรียนทุนบางส่วนซึ่งเป็นผลผลิตของโครงการอยู่ในสภาวะ “ว่างงาน” หลังจากสำเร็จการศึกษาแล้ว หรือได้งานที่ไม่สอดคล้อง

กับที่ได้ศึกษา ถือว่าเป็นการลงทุนที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อันใดแก่รัฐ ทำให้รัฐลงทุนเปล่าในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ อีกทั้งนักเรียนทุนบางส่วนที่ไม่ประสบความสำเร็จในการศึกษา หรือสละสิทธิ์ทุน หรือเสียชีวิตระหว่างที่รับทุน นับเป็นการลงทุนที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อันใด ทำให้ภาครัฐต้องลงทุนเปล่าอีกประการหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม การลงทุนของรัฐต่อโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน ยังมีแนวโน้มได้กำไรในอนาคต ทั้ง ๆ ที่ภาครัฐยังไม่ได้เป็นผู้ได้รับผลประโยชน์จากการลงทุนโดยตรงในปัจจุบัน เนื่องจากนักเรียนทุนที่สำเร็จการศึกษาส่วนใหญ่แม้จะไม่ได้รับราชการ แต่ก็กลับมาทำงานในประเทศไทย โดยทำงานในบริษัทเอกชนของต่างประเทศต่าง ๆ ที่มีฐานการผลิตในประเทศไทย นอกจากนี้จะมีความรู้ความสามารถตามสาขาที่เรียนมาแล้ว ยังสามารถเป็นผู้เชื่อมประสานระหว่างวัฒนธรรม (cultural agent) ระหว่างประเทศได้ด้วย เพราะมีการใช้ชีวิตในต่างประเทศทำให้ได้เรียนรู้ทั้งภาษา วัฒนธรรม วิถีชีวิต และหลักการคิดของคนในประเทศนั้น ๆ เป็นการเสริมจุดแข็งด้านการลงทุนในประเทศไทยของบริษัทเอกชนเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี ทำให้แนวโน้มการเลือกลงทุนของบริษัทต่างประเทศในประเทศไทยมีโอกาสสูงขึ้น ส่งผลต่อภาพเศรษฐกิจเชิงบวกของรัฐได้ อีกทั้งนักเรียนทุนที่สำเร็จการศึกษาแล้วและเลือกทำงานต่อในต่างประเทศ สามารถแสดงศักยภาพให้เป็นที่ประจักษ์แก่บริษัทเหล่านั้น ซึ่งช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศไทย และยังเป็นตัวแทนของคนไทยทั้งประเทศในการเผยแพร่ขนบธรรมเนียมและประเพณีอันดีงามของไทยต่อนานาประเทศ ทำให้ชาวต่างชาติรู้จักและเข้าใจประเทศไทยมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้นักเรียนทุนกลุ่มที่เลือกศึกษาต่อในระดับบัณฑิตศึกษา มีความสนใจและแนวโน้มที่จะกลับมาช่วยพัฒนาประเทศหลังจากสำเร็จการศึกษาแล้ว โดยนักเรียนทุนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีความรู้ความสามารถสูง และจะกลับมาเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศได้ในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยเพื่อติดตามและประเมินผลนโยบาย 1 อำเภอ 1 ทุน มีข้อเสนอแนะจากการศึกษาโดยจะนำเสนอเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ด้านหลักการและเจตนารมณ์ของโครงการ ควรมีการพิจารณาทบทวนเป้าหมายของโครงการให้เกิดความชัดเจน เป็นที่ยอมรับในเชิงนโยบายสาธารณะ นโยบายประเด็นเงื่อนไขในการชดใช้ทุนจึงจำเป็นต้องพิจารณาให้ถ่วงถึงการให้ประโยชน์จากผู้รับทุนให้เกิดความคุ้มค่าและคุ้มทุนกับงบประมาณที่ใช้ไป

1.2 พิจารณาปรับแก้นโยบาย กฎเกณฑ์ ข้อปฏิบัติต่าง ๆ โดยยึดผลสะท้อนจากผู้ปฏิบัติงานเป็นหลักหรือพิจารณาโดยใช้งานวิจัยเป็นฐาน เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาที่ตรงจุด และผู้ปฏิบัติยังสามารถพัฒนาการปฏิบัติงาน รวบรวมฐานข้อมูลและส่งต่อข้อมูลไปยังหน่วยงานรับช่วงได้

1.3 พิจารณาทบทวนยกเลิกแนวนโยบายโครงการ 1 อำเภอ 1 ทู่นในรุ่นที่ 3 กับรุ่นที่ 4 ประเภทไม่จำกัดรายได้ ส่งนักเรียนทุนไปศึกษาต่อในประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษได้ และให้ใช้เกณฑ์สมัครโดยใช้ที่ตั้งโรงเรียนเพียงอย่างเดียว เพราะไม่ตรงกับปรัชญา นโยบาย และวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้แต่แรกเริ่ม และมีความซ้ำซ้อนกับทุนรัฐบาลอื่น ๆ เช่น ทุน ก.พ. เป็นต้น ให้กลับไปพิจารณาความสำเร็จก้าวหน้า และพัฒนาการจากรุ่นที่ 1 และรุ่นที่ 2 จะทำให้โครงการนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1 การพิจารณาโครงสร้างระบบคณะกรรมการ 1 อำเภอ 1 ทู่นที่บริหารจัดการโครงการนี้ ภายใต้สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการใหม่ การทบทวนโครงสร้างควรเปลี่ยนใหม่ในรูปบริหารงานนโยบายโดยคณะบุคคลที่มีคณะกรรมการมาจากหลากหลายทุกส่วน นักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ เอกชน ราชการ ท้องถิ่น เพื่อให้นโยบายและวัตถุประสงค์ชัดเจนขับเคลื่อนและต่อเนื่องสม่ำเสมอตลอดไป

2.2 การสร้างโอกาสให้นักเรียนทุนได้เข้ารับราชการ เป็นประเด็นหนึ่งที่มีอำนาจในการตัดสินใจเชิงนโยบายจำเป็นต้องพิจารณาหลักเกณฑ์หรือเงื่อนไขการใช้ทุนเพื่อให้เกิดความคุ้มค่าและคุ้มทุนกับงบประมาณที่ใช้จ่ายตลอดการบริหารโครงการ

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.1 การศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนานโยบาย

1. ศึกษาเปรียบเทียบรุ่นที่มีหลักเกณฑ์จำกัดรายได้และไม่จำกัดรายได้ เนื่องจากการจำกัดรายได้นั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการคัดเลือกผู้รับทุนเข้าศึกษาต่อโดยเฉพาะอย่างยิ่งในต่างประเทศ เพื่อให้ได้ข้อสนับสนุนในการวางแผนนโยบายในการคัดเลือกผู้สมัครรับทุนต่อไป

2. ศึกษาเปรียบเทียบนโยบายการส่งนักเรียนทุนในการศึกษาต่อต่างประเทศของประเทศต่าง ๆ เป็นงานวิจัยเปรียบเทียบเพื่อให้ทราบแนวคิดและแนวทางปฏิบัติในการให้ทุนการศึกษาแก่บุคลากรในประเทศต่าง ๆ ตลอดจนแนวทางการใช้ประโยชน์จากการลงทุน

3. ศึกษาผลกระทบของโครงการ 1 อำเภอ 1 ทู่น และความคุ้มค่าในการลงทุนเพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของประเทศ

4. ศึกษาวิเคราะห์สาขาวิชาที่เป็นองค์ความรู้สำคัญของแต่ละประเทศ เพื่อส่งนักเรียนทุนให้สอดคล้องกับความเชี่ยวชาญเฉพาะในประเทศนั้นๆ

3.2 การศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาการปฏิบัติงานโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน

1. ศึกษาวิจัยในประเทศที่ไม่มีสำนักผู้ดูแลนักเรียนทุนรัฐบาล จากการศึกษาพบว่านักเรียนทุนที่ศึกษาในประเทศที่มีสำนักงานดูแลนักเรียนทุนรัฐบาลนั้น ส่วนมากจะมีอัตราในการศึกษาสำเร็จตามกรอบเวลามากกว่าประเทศที่ไม่มีสำนักงานดูแลนักเรียนทุนรัฐบาล

2. ศึกษาวิจัยบริบทการศึกษาและการส่งนักเรียนทุนไปศึกษาในกลุ่มประเทศอาเซียน ตลอดจนแนวทางการเตรียมภาษาในประเทศไทยที่สร้างประสิทธิผลมากขึ้น ลดภาระค่าใช้จ่ายและระยะเวลาในการเรียนภาษาในต่างประเทศ ศึกษาเปรียบเทียบการเตรียมภาษาโดยให้นักเรียนทุนอยู่ในบริบทการใช้ภาษานั้น ๆ ตลอดเวลา คือการอยู่กับ host family/homestay กับการอยู่หอพักที่ทางสถาบันภาษาหรือทางมหาวิทยาลัยจัดเตรียมไว้ให้

รายการอ้างอิง

- ปรารธนา บุญบารมี. (2558). กลยุทธ์การพัฒนาคุณสมบัติที่พึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตบางแค กรุงเทพมหานคร เพื่อการระดมทุนการศึกษาจากหน่วยงานเอกชน. สืบค้นจาก <https://www.tci-thaijo.org/index.php/OJED/article/download/35543/33516>
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2553). รายงานวิจัยการติดตามประเมินผล และศึกษาผลกระทบโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งทุน รุ่นที่ 1 และ 2.
- สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2555). ประวัติโครงการ พสวท. สืบค้นจาก <http://dpst.ipst.ac.th/>
- สมพงษ์ จิตระดับ และคณะ. (2558). โครงการศึกษาวิจัยเพื่อติดตามและประเมินผลสำเร็จโครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน. ปทุมธานี: นัชชาวัฒน์.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2556). ทุนการศึกษาต่อ/ฝึกอบรม. สืบค้นจาก <http://www2.ocsc.go.th/>
- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2556). ความเป็นมาและหลักการของโครงการ. สืบค้นจาก <http://www.odos.moe.go.th/>

.....

ผู้เขียน

ศาสตราจารย์ ดร.สมพงษ์ จิตระดับ อาจารย์ประจำสาขาวิชาประถมศึกษา

ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร 10330 อีเมล: cyd.educhula@gmail.com

อาจารย์ ดร.สุรศักดิ์ เก้าเอี้ยน อาจารย์ประจำสาขาสถิติการศึกษา

ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร 10330 อีเมล: ieankung@hotmail.com

นางสาว นวพร สุนันท์ลิگانนท์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร 10330

อีเมล: cyd.educhula@gmail.com

นางสาว จุฑาภรณ์ มาสันเทียะ นิสิตดุขุภักดีบัณฑิต สาขาการวัดและประเมินผลการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร 10330

อีเมล: star_cu55@hotmail.com

หมายเหตุ: บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการศึกษาวิจัยเพื่อติดตามและประเมินผลสำเร็จโครงการ 1 อำเภอ 1 ทู

ผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการที่ให้การสนับสนุนการศึกษาครั้งนี้ เพื่อเป็นประโยชน์ทางวิชาการและสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายในอนาคตรวมทั้งพัฒนานักเรียนทุนให้เกิดองค์ความรู้มุ่งประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติเป็นสำคัญต่อไป